

Handlingsplan särbegåvade elever 2014

Samarbete mellan Borås, Karlstad, Landskrona, Luleå,
Sollentuna, Uppsala, Umeå och SKL

Inledning

Detta dokument är resultatet av ett samarbete mellan sju kommuner; Borås, Karlstad, Landskrona, Luleå, Sollentuna, Umeå och Uppsala. Dokumentet innehåller en översikt över området särbegåvade elever samt en handlingsplan för att stödja kommunerna i arbetet med särbegåvade elever. Dokumentet kan även utgöra en resurs när det gäller stöd till elever som lätt når skolans mål.

Följande personer har representerat de sju kommunerna.

Britt-Marie Bentley, Borås
David Sjöo, Karlstad
Patrik Helgesson/Camilla Fridh, Landskrona
Kristina Nygård, Luleå
Sara Penje, Sollentuna
Sara Ahlman Ådahl, Umeå
Karin Jaresved Andersson, Uppsala

Kommunerna tackar följande sakkunniga personer för deras engagemang och synpunkter vid framtagandet av detta dokument.

Sten Collander
Cecilia Eriksson
Anita Kullander
Elisabet Mellroth
Roland S Persson

Innehållsförteckning

1 Bakgrund	5
1.1 Bakgrund till uppdraget	5
1.2 Uppdrag och syfte	5
1.3 Vad är särbegåvning?	6
1.4 Nationell forskning och omvärldsbevakning	7
2 Hur skolan möter särbegåvade elever	8
2.1 Tre strategier för att höja motivationen hos särbegåvade elever	8
2.2 Ett utmanande och meningsfullt lärande	9
2.3 Individualisering	9
2.4 Social delaktighet	9
2.5 Samarbete med föräldrar	10
3 Implementering av handlingsplan	11
3.1 Mål	11
3.2 Åtgärder inför läsåret 2014-2015	11
3.3 Uppföljning och utvärdering	12
4 Källförteckning	13
Bilaga 1	14
Bilaga 2	15
Bilaga 3	16
Bilaga 4	17
Bilaga 5	18
Bilaga 6	19
Bilaga 7	20

1 Bakgrund

1.1 Bakgrund till uppdraget

Sveriges Kommuner och Landsting, SKL, är initiativtagare till ett nationellt nätverk vars syfte är att öka svenska elevers resultat i matematik, inför PISA 2015.

I pilotomgången av detta nätverk ingår Luleå, Umeå, Karlstad, Uppsala, Borås, Sollentuna och Landskrona. Varje kommun deltar med representanter utifrån olika nivåer såsom lärare, rektorer, skolutvecklare, förvaltningschefer och politiker. Utgångspunkten för nätverkets diskussioner är hur kommunerna genom styrning och ledning kan höja kvalitén på alla nivåer för att på så sätt öka elevers resultat i matematik.

I samband med detta arbete har Eva Pettersson presenterat sin avhandling - "Barns matematiska förmågor". I diskussionen efteråt framkom att samtliga kommuner önskade öka kompetensen gällande särbegåvade elever samt utveckla och förbättra sina rutiner genom att skapa en handlingsplan. Pilotomgångens nätverk beslöt att tillsätta en arbetsgrupp med representanter från samtliga deltagande kommuner med uppgift att ta fram ett förslag till handlingsplan kring elever med särbegåvning i matematik. Denna ska sedan justeras och tillämpas i den enskilda kommunen.

1.2 Uppdrag och syfte

Arbetsgruppen har haft till uppgift att ta fram ett förslag till gemensam handlingsplan där tydliga insatser föreslås, på skolenivå samt förvaltningsnivå. Utgångspunkt för handlingsplanen är följande tre frågeställningar:

- Hur kan man identifiera särbegåvade elever?
- Hur kan man anpassa undervisningen för dessa elever?
- Ge förslag på lämpliga kompetensutvecklingsinsatser för skolans personal.

Syftet med denna handlingsplan är även att skapa en djupare förståelse och en bredare medvetenhet kring särbegåvade elever samt synliggöra goda exempel på hur en undervisning kan utveckla och maximera dessa elevers potential. Erfarenheten visar att elever med särbegåvning tenderar att känna sig missförstådda och tappa lusten till lärande och därför ska denna handlingsplan även ses som ett led i ett förebyggande arbete. I handlingsplanen har medvetet begreppet "identifiera" ersatts av ordet "uppmärksamma". Att vara särbegåvad är ingen diagnos och behöver inte fastställas av en psykolog. I mötet med eleven är det i regel läraren eller någon annan vuxen som kan uppmärksamma signalerna för särbegåvning. I förslaget och under det avsnitt som behandlar undervisningens utformning är ämnet matematik utgångspunkt. Dock ska handlingsplanen ses som ett generellt förslag som kan användas i olika skolämnen.

Handlingsplanen ska vara ett känt dokument, som ska revideras kontinuerligt och ingå i organisationens rutiner. Det är även önskvärt att handlingsplanen ingår i kvalitetsarbetet på skolorna som på förvaltning, med tydliga mål, resultat och tillhörande analyser. Materialet ska ses som ett förslag till handlingsplan där kommunerna förväntas pröva och justera innehållet utifrån respektive kommuns organisation. I implementeringsarbetet av handlingsplanen bör kommunen säkerställa att alla nivåer blir delaktiga och att en tydlig ansvarsfördelning upprättas. Samtliga nivåer förväntas agera utifrån de höga förväntningar som ställs på respektive nivå.

Handlingsplanen är uppdelad i tre delar, där de två första ska ses som en kortare bakgrundsbeskrivning av ämnet och syftet samt skolans förhållningssätt gentemot särbegåvade elever. Den tredje delen är utformad som en aktivitetsplan med mål, ansvarsfördelning samt förslag till aktiviteter kopplade till de olika delarna.

1.3 Vad är särbegåvning?

I denna handlingsplan används Roland S Perssons, professor i pedagogisk psykologi, definition av särbegåvning:

“Den är särbegåvad som kontinuerligt förvänar både kunskapsmässigt och tillämpningsmässigt genom sin osedvanliga förmåga i ett eller flera områden, både i skolan och i vardagslivet”

Definition av **särbegåvning** varierar mellan olika forskare och sakkunniga, vilket försvårar formuleringen till en entydig och precis definition. Vuxna i elevens omgivning, t.ex. föräldrar, pedagoger och personal från elevhälsan kan uppmärksamma elever som har förmågor vidare än normen. Det är därmed ingen medicinsk bedömning som behöver ligga till grund för om ett barn är särbegåvat eller ej. Det är däremot möjligt att ett barn både kan ha en diagnos av något slag och samtidigt vara särbegåvat. Det har förekommit att barn som beter sig stökigt eller rastlöst i klassrum, har tillskrivits felaktiga diagnoser, och som i själva verket skulle kunna vara en särbegåvad elev som finner ringa eller ingen utmaning i undervisningen. Se bilaga 1 och 2 för ytterligare beskrivning av särbegåvning.

I sammanhanget kan det även vara intressant att titta på en annan förklaringsmodell som definierar särbegåvning. Denna modell vill visa på att särbegåvning handlar om fler faktorer än att endast besitta en hög intelligenskvot. Teorin kallas för tre-ringsteorin och används i stor utsträckning internationellt. Varje ring representerar en förmåga som i sin kontext, beskrivs över det normala. Den särbegåvade eleven hamnar i det område, där cirkelarna överlappar varandra (gifted behaviour). En särbegåvad elev, utifrån denna definition, har alltså både matematisk förmåga, inre motor och kreativitet utöver det vanliga.

En elev med hög intelligens och exceptionell matematisk förmåga är i denna definition ingen särbegåvning så länge barnet inte också bedöms som kreativ och har en stark inre motor. Likaså är den mycket kreativa eleven inte heller särbegåvad så länge den inte har matematiska kunskaper och motivation. Ett barn som blir uppmärksammat eller identifierat med hjälp av ett kreativitetsmål, skulle aldrig bli sedd som intellektuellt särbegåvat. Sambandet mellan kreativitet och IQ är lågt och för att vara särbegåvad behöver dessa förmågor vara högre än medel.

En förmåga mycket över medel (Above average ability)

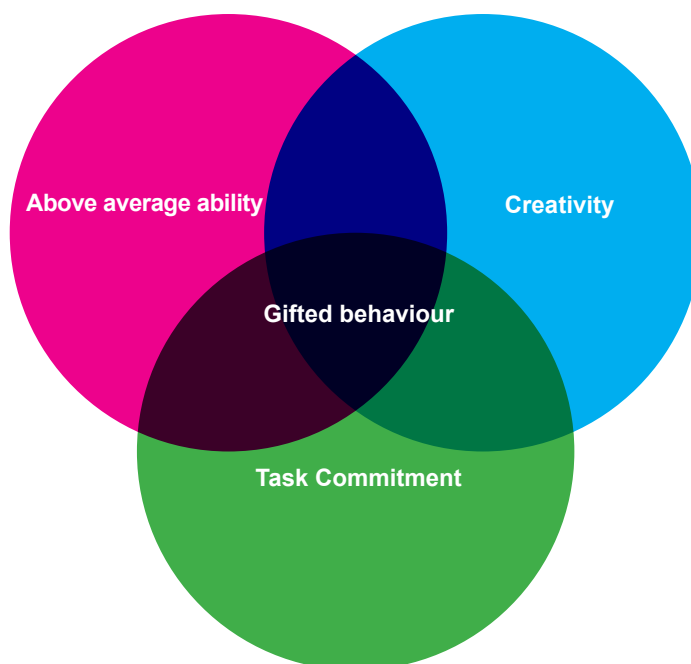
Abstraktion, minne, inläring, effektivitet, verbalitet, logik, sinne för siffror

En stark inre motivation och uthållighet (Task Commitment)

Intresse, beslutsamhet, nyfikenhet

En kreativ förmåga utöver det vanliga (Creativity)

Flöde, originalitet, problemlösande, flexibelt tänkande

Joseph Renzulli (1990). The three-ring conception of giftedness: a developmental model for creative productivity. In R. J. Sternberg & J. E. Davidson (Eds.), *Conceptions of giftedness* (pp. 53-92). New York: Cambridge University Press.

Det är av vikt att särskilja särbegåvade elever från högpresterande elever. Denna handlingsplans definition gällande särbegåvade talar om elever som kontinuerligt förvånar. Deras handlingsmönster upplevs dock inte alltid positivt i skolan. Medan högpresterande elever följer läraren och undervisningens ritualer väl, ifrågasätter den särbegåvade eleven ofta undervisningen och läraren. Skolans uppfattning om vad begåvning innebär rymmer inte alltid med den särbegåvades beteende. Se skillnader mellan högpresterande och särbegåvade elever i bilaga 3.

Anita Kullander, leg skolpsykolog, menar att skolan även behöver beakta de skillnader som kan förekomma hos särbegåvade flickor och pojkar. Många gånger kan det vara svårt att upptäcka flickor med särbegåvning, då de trots understimulans accepterar skolans ramar och anpassar sig till att bli högpresterande elever. Anita säger vidare att hennes erfarenhet är att näst intill alla, både pojkar och flickor, blir utsatta för mobbning. Bland pojkar märks i större utsträckning skolk samt ett beteende som kan uppfattas som provokativt mot lärare.

1.4 Nationell forskning och omvärldsbevakning

Internationell forskning om särbegåvning har bedrivits under en längre tid men inte i någon större utsträckning i Sverige. Detta skulle kunna förklaras med att den svenska kulturella kontexten av tradition inte velat tala om individers särskilda akademiska begåvningar. Det har ansetts främmande att det skulle finnas en "elit" som utanför miljöns påverkan särskiljer sig utifrån arvets förutsättningar. Att betrakta särbegåvade som en gynnad elit är dock ett missförstånd och inom skolan behöver denna grupp elever ett stort och riktat stöd. I intervjuer och studier berättar vuxna särbegåvade om sitt upplevda utanförskap i skolan som ett misslyckande. Det kan med andra ord konstateras att Sverige i dagsläget inte lyckats med att tillvarata dessa begåvningar, varken när det gäller skolan eller arbetslivet.

Även om forskningen i Sverige om särbegåvning inte är utbredd finns det personer som på olika sätt sprider kunskap inom området. Vid en fördjupning kan det vara av intresse att känna till några av följande personer och deras arbete.

Anita Kullander; leg. psykolog, tilldelades 2013 Mensa Sveriges Mensapriset för sitt ideella arbete via facebookgrupper och rådgivning till skolpersonal och föräldrar.

Camilla Wallström; före detta rektor, pedagog samt författare till "Se mig som jag är" samt "Maximal utveckling för alla - Hur möter skolan elever med goda studieförutsättningar".

Cecilia Eriksson; förstelärare och matematiklärare, Ingvar Lindqvistpristagare 2012 för sitt arbete med särbegåvade elever.

Elisabet Mellroth; forskarstuderande i matematikdidaktik och Sveriges första ECHA certifierade "Specialist in gifted education". ECHA (European Council for High Abilities).

Eva Pettersson; fil.dr och lektor i matematik, medförfattare till "Barns matematiska förmågor - och hur de kan utvecklas".

Inger Wistedt; professor i matematikdidaktik, medförfattare till "Barns matematiska förmågor - och hur de kan utvecklas".

Linda Mattson; fil.dr i matematikdidaktik med fokus på särbegåvade elever.

Mara Westling Allodi; professor i specialpedagogik, ansvarig för kursen "Gifted education" på masterprogrammet vid Stockholms universitet.

Roland S Persson; professor i pedagogisk psykologi med fokus på begåvning. Har bl.a. skrivit "Paragons of virtue. Teachers' conceptual understanding of high ability in an egalitarian context".

Sten Collander; ansvarig för Gifted Children Programme (GCP) inom svenska Mensa.

Även om forskning och tillvaratagande av särbegåvade eller "gifted children" har kommit längre utomlands än i Sverige, så är det svårt att hitta gemensamma strategier för att uppmärksamma och bemöta dessa elever. Många gånger spelar den kulturella kontexten stor roll för hur man ser på särbegåvade och kan därför inte översättas till den svenska synen på barn och utbildning. Det finns emellertid exempel på olika varianter på hur länder tidigt fångar upp särbegåvade elever och hur särskilda skolor eller program upprättats för att tillgodose denna elevgrupp (t.ex. Danmark, Tyskland, Kina, Ryssland). Det finns även exempel på länder som har frångått denna strategi och därmed försöker möta de särbegåvade eleverna inom ramen för det rådande skolsystemet (t.ex. England, Australien, Nya Zeeland) och då genom acceleration och berikning (se 2.1).

2 Hur skolan möter särbegåvade elever

Alla elever har rätt till en undervisning som ska leda till att deras utveckling maximeras. Camilla Wallström, författare till *Se mig som jag är*, välkomnar den nya skollagen och menar att den borde bidra till att skolans lägsta och högsta kunskapsnivå höjs, vilket skulle leda till att alla elever blir vinnare. Speciellt intressant är detta mot bakgrund av matematikresultaten i den senaste PISA-rapporten (2012), vilka har sjunkit både hos de lägst och de högst presterande eleverna.

I skollagen går det att läsa följande:

”3 § Alla barn och elever ska ges den ledning och stimulans som de behöver i sitt lärande och sin personliga utveckling för att de utifrån sina egna förutsättningar ska kunna utvecklas så långt som möjligt enligt utbildningens mål. Elever som lätt når de kunskapskrav som minst ska uppnås ska ges ledning och stimulans för att kunna nå längre i sin kunskapsutveckling.”

Skolan har till uppgift att möta elever där de befinner sig kunskapsmässigt. Anita Kullander, leg. psykolog, menar att om en elev med särbegåvning får för lätta uppgifter kan det liknas vid en mental blockering som kan leda till att en del elever sitter av lektioner medan andra vägrar att gå till skolan och blir ”hemmasittare”.

2.1 Tre strategier för att höja motivationen hos särbegåvade elever

Viktiga förutsättningar för att kunna höja motivationen och ge särbegåvade elever meningsfullt lärande är acceptans, tolerans och kunskap hos skolans personal. Om de motivationshöjande åtgärderna ska kunna förverkligas krävs också att undervisningen är flexibel, att skolan har ett brett utbud av material men framförallt att lärarna är motiverade.

För att höja motivationen och möta särbegåvade elever finns det tre vedertagna strategier; acceleration, berikning och aktiviteter utanför skoldagen. Dessa strategier används både nationellt som internationellt och är även tillämpbara på högpresterande elever.

Acceleration innebär att eleven arbetar i en snabbare takt än sina jämnåriga kamrater i undervisningsgruppen. Acceleration kan även vara att elevens skolstart tidigareläggs, att eleven flyttas upp en till två årskurser eller läser vissa ämnen tillsammans med äldre elever.

Berikning innebär att eleven får möjlighet till att fördjupa sig när det obligatoriska momentet redan behärskas. Det extra lärostoffet bör dock ha anknytning till elevens färdigheter och behov. Berikning kan bland annat innebära att eleven får arbeta med mer avancerade undervisningsmoment eller får göra ett fördjupningsarbete inom ett intresseområde. Förslagsvis kan en mentor med specifika kunskaper utses för att stimulera eleven.

Aktiviteter utanför skoldagen innebär att eleven får möjlighet att göra något ytterligare som inte ingår i läroplanen som t.ex. att träffa andra särbegåvade elever i olika sammanhang. Det kan även innebära att delta i spetsundervisning i ett specifikt ämne.

För en mer detaljerad lista med förslag på berikning, acceleration och aktiviteter utanför skoldagen, se bilaga 4.

2.2 Ett utmanande och meningsfullt lärande

Särbegåvade elever har ett större behov av att förstå varför de ska göra eller lära sig saker och lärare behöver därför tänka på att formulera uppgifter som känns meningsfulla för eleven. Det behöver även vara tydligt för eleven med syfte och mål i den långsiktiga planeringen av undervisningens innehåll. Det är inte helt ovanligt att dessa elever har en ojämn kunskapsprofil, där de besitter omfattande kunskaper inom ett eller flera ämnesområden men visar på förhållandevis mindre kunskaper inom andra områden. Det är därför lämpligt att utifrån diagnostiska prov eller liknande identifiera kunskapsnivån så att undervisningen hamnar på en nivå som motsvarar elevens förmåga. Skolan behöver se över sin egen flexibilitet för att öka särbegåvade elevers möjlighet att kunna ta del av de tre strategiska åtgärder som skolan kan använda sig av. Det kan göras genom att den egna skolan samt skolor emellan organiserar projekt/undervisning så att särbegåvade elever får möjlighet till maximal utveckling.

Många gånger vittnar särbegåvade elever om att de tidiga skolårens bristfälliga anpassning av undervisningen gjort dem passiviserade, så att de längre fram i livet, saknar studievanor och studieteknik för att kunna tillgodogöra sig utbildning på högre nivå. Detta behöver skolan beakta och säkerställa att denna förmåga utvecklas även hos dessa elever.

Särbegåvade elever behöver bli uppmärksammade och få beröm. Det är då viktigt att fokusera på själva ansträngningen som eleven utför och inte på resultatet eller för den delen personen.

2.3 Individualisering I läroplanen står det uttryckt att lärarna har i uppdrag att anpassa undervisningen till varje elevs förutsättningar och behov. Viktigt är att skilja mellan individuellt (eget) arbete och individanpassning. I en individuellt anpassad undervisning förutsätts det en nära relation mellan lärare och elev och en undervisning som ska behandla det som är på gränsen mellan elevens tidigare kunskaper och det som ligger strax utanför. I "Forskning om framgångsrika skolor som grund för skolutveckling", Grosin. L, 2003, belyses just lärarnas betydelse för vilka resultat eleverna uppnår och tar därmed död på myten att begåvade elever klarar sig själva, de behöver individuellt stöd, ledning och stimulans. Utan lämpliga insatser riskerar särbegåvade elever att inte nå sin fulla potential. De kan då stanna i sin utveckling.

2.4 Social delaktighet

Det finns särbegåvade elever som kan behöva stöttning i sociala situationer. De behöver i vissa situationer hjälp med att tolka lekkoder, kroppsspråk och socialt spel. Skolan kan då stödja eleven genom att närvara i de situationer då omgivningen kan vara svårtolkad.

Det är inte ovanligt att särbegåvade elever blir missförstådda av omgivningen, såväl av barn som av vuxna. Detta går bland annat att läsa i "Se mig som jag är" (Wallström, 2012) där vuxna särbegåvade reflekterar över sin skolgång. Flera uppmärksammar betydelsen av enskilda lärare och vuxna som stöttat, drivit på och visat förståelse.

Omgivningen, och i detta fall skolan, behöver i större utsträckning lära sig att acceptera att barn är olika och att en del tänker och visar känslor på annat sätt än vad normen säger. Anita Kullander säger att det inte är lekar eller regler som särbegåvade elever har svårt med utan att det är när andra barn fuskar, inte följer regler eller faller elaka kommentarer. Den särbegåvade eleven kan ha svårt att härbärgera sina känslor då ett misslyckande sker så som att förlora i en tävling. Dessa känslor kan uttryckas på ett omoget sätt och ofta bemöts barnet på ett fördömande sätt som kan medföra att reaktionen förstärks ytterligare. Att få sin känsla ogiltigförklarad upplevs som kränkande.

2.5 Samarbete med föräldrar

Föräldrar är en viktig samarbetspartner kring elever med särbegåvning. Föräldrarna har ofta hög potential och god kännedom och kan därför bidra med förslag till knep och rutiner som skolan kan användas sig av för att möta elevens behov och intressen. En bra start i arbetet med eleven är att ha ett inledande samtal med föräldrarna. Vanligtvis har föräldrarna redan tidigt funderat och sökt kunskap om sitt barns beteende.

Särbegåvade barn förekommer i alla slags familjer och kulturer. Oavsett bakgrund så har det betydelse för elevens utveckling att föräldrar uppmärksammar sitt barns särbegåvning och är positivt inställda till utbildning.

Som pedagog är det viktigt att föra en kontinuerlig dialog med föräldrarna kring elevens utveckling och sociala situation. Skolan och hemmet bör också delge varandra tips och information om litteratur samt framgångsfaktorer.

3 Implementering av handlingsplan

Skollagen är tydlig med sina förväntningar på att skolan ska möta varje individ och skapa förutsättningar så att eleven stimuleras till att utvecklas så långt som det är möjligt. Höga förväntningar på både skolan som helhet, dess undervisning och på eleverna medverkar till att nå den maximala utveckling som varje elev har rätt till. Detta förutsätter att berörd personal har god kunskap om särbegåvade elever.

Syftet med denna handlingsplan är att synliggöra och uppmärksamma särbegåvade elever samt att aktivt arbeta för att öka kompetensen hos lärare och därmed öka undervisningens kvalitet. Eva Pettersson skriver i sin bok, *Barns matematiska förmågor*, om behovet av att särbegåvade elever blir sedda och att deras unika förmågor blir uppmärksammade av skolan. Lärares bemötande blir därför viktigt för elevens välbefinnande. Det gäller också skolledare och övrig personal. Detta förhållningssätt svarar mot såväl skollag (§3) som läroplan (Lgr 11, kap 2). Stöd som ges till elever är oftast riktat till de som inte når kunskapskraven men det kan finnas anledning till att även ge stöd till särbegåvade elever. Detta stöd kan vara av en helt annan art än vad skolan är van att ge. Därför är det viktigt att öka medvetenheten och just kunskapen om särbegåvade elever hos alla som arbetar inom det svenska skolsystemet.

3.1 Mål

Särbegåvade elever ska nå och uppleva att de når maximal utveckling genom att:

- Öka kunskapen hos politiker, förvaltning, rektorer, lärare samt elevhälsan.
- Upprätta metoder och rutiner som tillvaratar särbegåvade elevers intressen och behov.

3.2 Åtgärder för läsåret 2014-2015

Förvaltningen

Förvaltningen ansvarar för att:

- Konkretisera handlingsplanens mål.
- Anta, implementera och följa upp handlingsplan gällande särbegåvade elever.
- Ge rektorer kompetensutveckling gällande särbegåvade elever.
- Undersöka, samordna och skapa möjliga forum för fortbildning för samtliga nivåer.
- Uppmuntra initiativ ute på skolorna där verksamhet kopplas ihop med forskning om särbegåvade elever.
- Skapa kommunövergripande samarbetsområden som tillvaratar särbegåvade elevers situation och möjligheter.

Elevhälsan

Elevhälsan ansvarar för att:

- Bidra till att skapa miljöer som främjar elevernas lärande, utveckling och hälsa
- Stödja elevernas utveckling mot utbildningens mål.
- Undanröja hinder för varje enskild elevs lärande och utveckling.

Aktivitet

- Uppmärksamma eleven genom att ta del av pedagogisk utredning.
- Samordna insatser och mötesplatser för särbegåvade elever inom/mellan skolor.
- Möjliggöra/samordna särskilt mentorskap.

Skolledare

Skolledare ansvarar för att:

- Alla elever ska ges möjlighet till att nå maximal utveckling.
- Ge lärare möjlighet till kompetensutveckling samt skapande av olika samtalsforum gällande särbegåvade elever.
- Följa upp skolans arbete och resultat gällande särbegåvade elever.

Aktiviteter

- Nyttja egna och i handlingsplanen föreslagna aktiviteter för att öka personalens kompetens om särbegåvnig. (Bilaga 6 och 7)
- På skolan uppmärksamma, synliggöra och identifiera särbegåvade och högpresterande elever. Som utgångspunkt i dessa diskussioner kan bilaga 3 användas.
- Göra lärarna uppmärksamma på hur de ska arbeta med särbegåvade elever för att de särbegåvade eleverna ska nå maximal utveckling.

Frågor att ta i beaktning;

- På vilket sätt har undervisningen anpassats?
- Vilka förväntningar kommunicerar skolan att de har på eleven?
- Vilka förväntningar har eleven på undervisningen som ges?
- På vilket sätt kopplas och formuleras målen i IUP:n så att elevens maximala utveckling nås?
- På vilket sätt och hur ofta sker återkoppling till eleven? Bör den ske oftare och på något annat sätt?

Lärare

Lärare ansvarar för att:

- Ta hänsyn till varje enskild individs behov, förutsättningar, erfarenheter och tänkande.
- Organisera och genomföra arbetet så att eleven utvecklas efter sina förutsättningar och samtidigt stimuleras att använda och utveckla hela sin förmåga samt upplever att kunskap är meningsfull och att den egna kunskapsutvecklingen går framåt. ‘

Aktiviteter

- Uppmärksamma eleven och sammanställa en pedagogisk kartläggning. (Bilaga 1 och 2)
- Intervjua eleven och dess föräldrar, tidigare lärare och lärare som "når" eleven. Fokus ska ligga på vad skolan kan göra för att utmana/utveckla eleven.
- Anpassa undervisningen genom bl a acceleration, berikning och aktiviteter utanför skolan. (Bilaga 4)
- Uppmärksamma eleven på olika sorters studieteknik.

3.3 Uppföljning och utvärdering

Uppföljning av organisatoriska åtgärder och särskilda satsningar enligt handlingsplanen görs genom att de som ansvarar på respektive nivå, gör en utvärdering som dokumenteras och redovisas. Förvaltningen sammanställer därefter utvärdering tillsammans med goda exempel från verksamheten inför utarbetande av förslag till reviderad handlingsplan för kommunen.

Källförteckning

Grosin, L. (2003) Forskning om framgångsrika skolor som grund för skolutveckling. *Skolutvecklingens många ansikten*. Stockholm: Myndigheten för skolutveckling.

Pettersson, E. / Wistedt, I. (2013) *Barns matematiska förmågor.-och hur de kan utvecklas*
Lund: Studentlitteratur SFS 2010:800. *Skollag*. Stockholm: Utbildningsdepartementet

Skolverket. (2011). *Läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet 2011, Lgr 11*.
Stockholm: Skolverket

Wahlberg (2012) *Hur möter grundskolan elever som lätt når skolans kunskapskrav eller har särskilda talanger*. Luleå: Barn - och utbildningsförvaltningen.

Wallström, C. (2012) *Se mig som jag är* Lund: Studentlitteratur

Bilaga 1

Alla särbegåvade elever är unika och all form av checklistor ska man därför vara aktsam till att använda. Det kan dock finnas vissa igenkänningsbara beteendemönster, men Roland S Persson menar också att *“om det är deras medfödda temperament som gör en viss typ av utveckling möjlig, eller om dessa beteendemönster är resultatet av samspelet med den sociala miljön skall jag låta vara osagt.”*

Personlighetsdrag	Intellektuella drag
Insiktsfull	Enastående förmåga att resonera
Behov av att förstå	Intellektuell nyfikenhet
Behov av intellektuell stimulans	Snabb och effektiv inläring
Perfektionist	Hög abstraktionsförmåga
Behov av logik och precision	Komplexa tankemönster
Har en betydande känsla för humor	Livlig fantasi
Känslig och empatisk	Tidigt utvecklad moralkänsla
Intensiv	Älskar att lära
En tendens till introversion	Koncentrationsförmåga
Uthållig (envis)	Förmåga till analytiskt tänkande
Mycket självmedveten	Kreativa
Icke-konformist	Har en avsevärd känsla för rättvisa
Ifrågasätter regler och auktoritet	Eftertänksam och reflekterande

Källa: Roland S Persson <http://www.giftedchildren.se/identifiering/>

Bilaga 2

Alla särbegåvade elever är unika och checklistor ska man därför vara aktsam till att använda. Denna bilaga visar på vanliga styrkor hos särbegåvade elever och exempel på möjliga problembeteenden som kan förekomma i klassrum. Anita Kullander menar att det kan vara svårt att identifiera de som är introverta, tystlåtna och att detta gäller speciellt för flickor.

Möjliga problembeteenden	Styrkor
Otålig med andras låga tempo. Vill inte öva på grundfärdigheter. Vill bara läsa (avancerade) böcker man valt själv.	Tidig att läsa/lär sig snabbt.
Dominerar diskussioner och lyssnar inte på andras bidrag. Kan prata sig ur situationer de vill slippa.	Har stort ordförråd eller omfattande kunskaper.
Uttråkad och frustrerad när andra inte fattar och om de inte får gå vidare. Irriterad i grupparbeten om inte andra är lika snabba.	Förstår nytt material snabbt och lätt.
Starkt motstånd att repetera. Hoppas direkt till svaret och har svårt att se mellanliggande steg. Antar felaktigt att allt är lika enkelt. Löser problem på okonventionella sätt.	Förstår matte snabbt och intuitivt. Gillar logik och "klurigheter".
Har svårt att acceptera sådant som inte verkar logiskt, såsom traditioner eller sådant som måste läras in utan att man förstår varför.	Ser orsak och verkan.
Ställer obekväma frågor. Godtrogen, naiv.	Nyfiken, frågvis. Söker mening.
Blir så involverad att det är svårt att byta ämne. Kan tyckas envis, motsträvig.	Stark koncentrationsförmåga. Ihärdig.
Behöver stimuleras hela tiden, blir frustrerad annars. Kan tyckas vara hyperaktiv.	Energisk, alert, ivrig.
Dominant. Kan inte ta andras idéer eller åsikter.	Har ledaregenskaper. Vill organisera.
Har svårt att vara praktisk eller flexibel.	Söker sanning, ärlighet och rättvisa.
Blir otålig på andra, blir nedslagen eller deprimerad. Har svårt att lämna ifrån sig något som inte är perfekt.	Tänker kritiskt, har höga förväntningar på sig själv och på andra.
Verkar udda. Dagdrömmer mycket. Ställer frågor som inte verkar höra till ämnet.	Tänker kreativt. Gillar nya sätt att göra saker.

<http://www.begavadebarn.se/till-foumlraumlldrar.html>

Bilaga 3

Alla särbegåvade elever är unika och all form av checklistor ska man därför vara aktsam till att använda.

För att kunna ge elever en maximal utveckling behöver man i planeringsarbetet särskilja särbegåvade mot högpresterande elever. Nedan följer en lista som kan vara till hjälp i dessa diskussioner men ska läsas utifrån att detta inte ska ge en generell bild utan diskussionen ska utgå ifrån individen.

Särbegåvade elever	Högpresterande elever
Ställer frågorna	Vet svaret
Är synnerligen nyfikna	Är intresserade
Har oväntade, nästan fåniga idéer	Har bra idéer
Är långt bortom de mest högpresterande	Hör till de mest högpresterande
Diskuterar i detalj och utvecklar	Svarar på frågorna
Visar passionerat intresse och har åsikter	Lyssnar intresserat
Vet oftast redan	Lär med lätthet
Föredrar vuxnas sällskap	Trivs med klasskamrater
Föreslår projekt och uppgifter	Gör läxorna
Är intensiv	Är mottaglig
Skapar snarare en ny design	Härmar efter precist
Älskar lärande (men inte nödvändigtvis skolan)	Trivs i skolan
Uppfinnare	Tekniker
Goda och insiktsfulla gissningar	Gott minne
Njuter av komplexitet	Föredrar en enkel seriell progression
Är synnerligen observanta	Är på alerten
Är snarare mycket självkritiska	Är ofta nöjda med vad de lärt sig

Kokot, S. (1999). Help – our child is gifted! Guidelines for parents of gifted children. Lyttelton, South Africa: Radford House Publications.

Bilaga 4

Aktiviteter utanför skoldagen	Berikning; <i>Möjlighet till fördjupning och utvidgning av lärostoffet</i>	Acceleration; <i>Påskynda studiegången</i>
Mentorskap där t ex en matematikbegåvad elev träffar en kunnig person inom samma kunskapsområde.	Lägga till mer avancerade undervisningsmoment, t ex derivata i matematik.	Tidigare inskolning på tex förskola eller skola.
Delta i nätverk för att få träffa andra särbegåvade elever.	Ibland kunna delta i undervisning i en högre årskurs inom ett specifikt ämnesområde.	Hindra inte en önskan från eleven att lära mer inom ett visst ämnesområde.
Delta i spetsundervisning i ett specifikt ämne, t ex matteklubb en gång i veckan.	Evenemang utanför kursplanen, t ex tekniktävling, föreläsningar.	Låta eleven göra repetitioner i undantagsfall.
Recitation, tex att återge en föreläsning/ bok.	Ytterligare frivilliga ämnen som tex att läsa fler språk.	Läsa ämne i snabbare takt än andra elever.
Författartävlingar, schackspel/tävlingar.	Leda undervisningsmoment under en begränsad tid tillsammans med lärare.	Låta eleven hoppa över en eller flera årskurser.
Kurser under lov.	Få tillgång till ett resursrum/ matteverkstad eller dylikt som innehåller ett mer avancerat studiematerial.	Om särbegåvningen ligger i ett specifikt ämnesområde kan det vara bättre att delta i ämnesundervisning på högre nivå.
Teoretiskt körkortsprov/ ta jägar examen.	Mentorskap, en person kunnig inom området som finns på skolan.	Inplaceringstest för att kunna placeras på rätt kunskapsnivå/årskurs.
Stipendier/premier.	Datastöd/interaktiva program.	Ge utmanande uppgifter i stigande svårighetsgrad.
Studieresa utomlands.	Delta i lokala tävlingar.	Samarbete med högre stadie/ gymnasiet/ universitet.
		Spetsprogram, i t ex matematik, engelska.
		Möjlighet att tentera av ett/ flera ämnen.
		Göra nationella prov ett eller flera år tidigare.

Bilaga 5

En viktig del av kompetensutveckling är diskussioner som förs kollegor emellan. Förutom studiebesök, föreläsningar och litteratur, så är det kollegiala samtalet en grund för hur olika områden blir levande och utvecklas progressivt. Nedanstående diskussionsfrågor är tänkta som ett stöd i dessa samtal, vid arbetslagsträffar eller studiedagar.

Diskussionsfrågor

Skolan, rektor, arbetslag, lärare

Har vi kompetens inom området? På vilket sätt kan vi få kompetens?

Finns det behov av att anordna bokcirkel med tillhörande diskussioner? Vem ansvarar?

Vilken litteratur / webbsidor / intresseorganisationer / sociala forum finns att tillgå?

Vilka rutiner finns och vilka saknas när det gäller på vilket sätt vi uppmärksammar särbegåvade elever?

På vilket sätt anpassar vi undervisningen till särbegåvade elever respektive högpresterande elever?

På vilket sätt skiljer sig undervisningen åt? Hur kan undervisningen maximera elevens utveckling?

På vilket sätt följer vi upp elevens utveckling?

På vilket sätt visar vi att vi har höga förväntningar på elever som är särbegåvade?

Vet vi vilka elever som är särbegåvade? På vilket sätt bemöter vi eleven/eleverna?

Hur ser kommunikationen ut med föräldrarna och på vilket sätt kan de hjälpa skolan?

På vilket sätt visar rektor att han/hon har höga förväntningar på den undervisning som erbjuds till särbegåvade elever och på vilket sätt sker denna återkoppling till lärarna?

Läsa fallstudier och diskutera i grupp hur skolan identifierar, bemöter samt hur undervisningen kan anpassas.

Fokus på eleven

På vilket sätt har eleven uppmärksammas?

Vad är viktigt för eleven? Vilka förväntningar har eleven på undervisningen?

Vilken kunskapskartläggning kan användas för att ta reda på elevens kunskapsnivå?

Hur har undervisningen anpassats till elevens förväntningar?

Vilken/vilka lärare har eleven förtroende för och vill ha samarbete med?

Förvaltning

På vilket sätt uppmärksammas och diskuteras särbegåvade elever i rektorsgrupp/förvaltningsnivå?

På vilket sätt kommunicerar förvaltningen sina höga förväntningar på rektorerna att de upprättar, implementerar och arbetar efter handlingsplan gällande särbegåvade elever?

På vilket sätt definierar kommunen "särbegåvade elever" och på vilket sätt kommuniceras det?

Vilka gemensamma rutiner finns det när det gäller att uppmärksamma särbegåvade elever?

På vilket sätt kan förvaltningen skapa gemensamma nätverk där skolor kan utbyta goda idéer och eventuellt samordna insatser?

På vilket sätt kan förvaltningen bidra med att tillhandahålla information gällande aktuell forskning, föreläsare etc?

På vilket sätt återkopplar förvaltningen till politiken?

På vilket sätt man kan formulera nyckeltal för skolans verksamhet som fokuserar på särbegåvade elevers situation. Exempelvis "andelen elever som upplever att deras talanger uppmärksammas" och/eller "andelen elever som upplever att de får tillräcklig uppmuntran och/eller stimulans i skolan".

Politiken

På vilket sätt uttrycks de höga förväntningar på förvaltningen gällande särbegåvade elever?

Bilaga 6

Förslag på kompetensutveckling

- Inläsning av litteratur som t ex Camilla Wallströms "Se mig som den jag är", Eva Petterssons "Barns matematiska förmågor"
- Bjuda in föreläsare; se bilaga 7.
- Ta del av seminariet "Särbegåvade barn i skolan"; med bl a *Roland Persson*, och *Sten Collander*, ansvarig för Gifted Children Program inom Mensa och *Johanna Ståhl*nacke, leg psykolog
<http://www.youtube.com/watch?v=INFuUNLzJ8c&feature=share>
- Ta del av Mensa program för särbegåvade barn
<http://www.youtube.com/watch?v=SWZVUTN2A9A>
- Bekanta sig med hemsidan <http://www.begavadebarn.se/> *Staffan Harling*, informatör på Mensa
- Lyssna på UR-intervju med Cecilia Eriksson som är matematiklärare på Alfaskolan i Solna och som tilldelades 2012 års Ingvar Lindqvistpris i matematik för sitt framgångsrika arbete med att få elever att tillvarata och utveckla sin matematiska talang och förmåga.
<http://www.ur.se/Produkter/170023-Lararummet-Cecilia-Eriksson>
- Inläsning av didaktisk litteratur, såsom; *Teaching Gifted Kids in the Regular Classroom: Strategies and Techniques Every Teacher Can Use to Meet the Academic Needs of the Gifted and Talented (Revised and Updated Edition)*
<http://www.amazon.com/Teaching-Gifted-Kids-Regular-Classroom/dp/1575420899>
- Bjuda in andra lärare inom den egna kommunen, som på olika sätt har erfarenhet och goda exempel att dela med sig utav.

Bilaga 7

Förslag på olika fördjupningar

Länkar till webbsidor:

<http://www.giftedchildren.se/>
<http://www.begavadebarn.se>
<http://mensa.se/>
www.filurum.se
<https://www.facebook.com/filurum>
<http://www.psychologytoday.com/blog/gifted-ed-guru>
www.skolIQ.se

Att läsa:

Eriksson C; Nämnaren nr 3 (2012); "Att tillvarata och utveckla elevers talang och matematikintresse"

Mönks, F.J. & Ypenburg, I. (2009). *Att se och möta begåvade barn. En vägledning för lärare och föräldrar*. Stockholm: Natur & Kultur

Persson, R. S. (1997). *Annorlunda land: särbegävningens psykologi*. Falhköping: Almqvist & Wiksell

Pettersson, E; Wistedt I, (2013) *Barns matematiska förmågor*, Lund:Studentlitteratur

Pettersson, E. (2011). *Studiesituationen för elever med särskilda matematiska förmågor*. Diss. Växjö: Linnéuniversitetet, (2011). Växjö [lnu.diva-portal.org/smash/get/diva2:414912/FULLTEXT01](http://nu.diva-portal.org/smash/get/diva2:414912/FULLTEXT01)

Porter, L. (2005). *Gifted young children: a guide for teachers and parents*. Maidenhead: Open University Press.

Rydellius, P.A. (2006). *Om barn- och några neuropsykiatriska frågeställningar*.

Lindberg, T. & Lagerkrantz, H. (red) (2006). *Barnmedicin*. 3.(rev. och uppdaterade) uppl. Lund: Studentlitteratur.

SFS 2010:800. *Skollag*. Stockholm: Utbildningsdepartementet(<https://lagen.nu/2010:800>)

Skolverket. (2011). *Läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet 2011, Lgr 11*. Stockholm: Skolverket Skolvärlden, Artikel: <http://www.skolvarlden.se/artiklar/sa-stottar-du-sarbegavade-elever>

Wahlberg (2012) "Hur möter grundskolan elever som lätt når skolans kunskapskrav eller har särskilda talanger". Barn - och utbildningsförvaltningen, Luleå <https://docs.google.com/viewer?a=v&pid=sites&srcid=ZWR1LnNvbGxlbmR1bmEuc2V8bmFldHZlcmtdC0tc2FlcmJlZ2FhdmFkZS1lbGV2ZX-J8Z3g6NWE0MWM2NjFmOGVjMDE1YQ>

Wallström, C. (2012). *Se mig som jag är: om särbegåvade barn i skolan*. Varberg: Argument

Wallström, C (2009). *Maximal utveckling för alla: Hur möter skolan elever med goda studieförutsättningar?* http://infobank.nacka.se/handlingar/utbildningsnamnden/2009/20090423/05_maximal_utveckling_for_alla.pdf

Susan Winebrenner: "Teaching Gifted Kids in the Regular Classroom". (2001)

Joseph S. Renzulli; Three-Ring Conception of Giftedness
<http://www.gifted.uconn.edu/sem/semart13.html>

Att se:

(förslag på youtubeklipp med intervjuer, reportage, föreläsningar etc)

- Jenny Åkerman, Mensa föreläser: <http://www.youtube.com/watch?v=VzzPqkyMZUo>
- Föreläsning av Roland Persson: <http://urplay.se/Produkter/162309-UR-Samtiden-Installationsforelasningar-i-Jonkoping-Geniernas-varld>
- Roland S Persson föreläser på Högskolan i Jönköping. Föreläsningen handlar om hur genier eller särbegåvade fungerar i olika sammanhang i samhället
<http://urplay.se/Produkter/162309-UR-Samtiden-Installationsforelasningar-i-Jonkoping-Geniernas-varld>

Föreläsare i ämnet:

- Anita Kullander: leg. psykolog, verksam inom skolan.
- Representanter från Mensa: <http://mensa.se/>
- Eva Pettersson, fil.dr
- Roland S Persson, professor i pedagogisk psykologi
- Elisabet Mellroth, forskarstuderande i matematikdidaktik

Studiebesök:

- Alfaskolan i Solna,
- Igelbodaskolan, Nacka
- Samundervisningsklassen Rättviksskolan, Rättvik

